

KORXONA AYLANMA MABLAG‘LARIDAN FOYDALANISHNING SAMARALI TIZIMINI ISHLAB CHIQISH

Safarov Alisher Ibrohim o‘g‘li

Denov Tadbirkorlik va Pedagogika instituti
Moliya va Bank ishi kafedrası stajyor o‘qituvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10651745>

Annotatsiya. Aylanma mablag‘larni boshqarish, zaruratni rejalashtirish asosida tashkilotning aylanma mablag‘larini shakllantirish va ulardan foydalanishning samarali tizimini ishlab chiqish. Aylanma mablag‘lar, uni moliyalashtirishning samarali manbalarini tanlash, pul mablag‘lari va debitorlar bilan hisoblashlar tahlili va uni takomillashtirish yo‘nalishlarini aniqlash.

Kalit so‘zlar: Aylanma mablag‘lar, aktivlar, pul mablag‘lari, kapital, debitorlik qarzlar.

DEVELOPMENT OF AN EFFICIENT SYSTEM OF USE OF ENTERPRISE WORKING FUNDS

Abstract. Management of working capital, development of an effective system of forming and using the working capital of the organization based on planning of needs. Working capital, selection of effective sources of its financing, analysis of cash and accounts with debtors and determination of directions for its improvement.

Key words: Working capital, assets, cash, capital, receivables.

РАЗРАБОТКА ЭФФЕКТИВНОЙ СИСТЕМЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ОБОРОТНЫХ СРЕДСТВ ПРЕДПРИЯТИЯ

Аннотация. Управление оборотным капиталом, разработка эффективной системы формирования и использования оборотного капитала организации на основе планирования потребностей. Оборотный капитал, выбор эффективных источников его финансирования, анализ денежных средств и счетов с дебиторами и определение направлений его улучшения.

Ключевые слова: Оборотный капитал, активы, денежные средства, капитал, дебиторская задолженность.

KIRISH.

Maqolada iqtisodi rivojlangan mamlakatlarda hamda O‘zbekiston Respublikasida xo‘jalik yurituvchi subyektlar aylanma mablag‘lari hisobini yuritish bo‘yicha muammolar va ularning yechimi to‘g‘risida so‘z yuritilgan. Iqtisodiyot rivojining barcha bosqichlarida aylanma mablag‘lardan tejamkorlik bilan foydalanish davlat ahamiyatiga taluqli vazifalardan biri bo‘lib kelgan. Ishlab chiqarish korxonalariga to‘la mustaqillik berish, boshqarish va tashkil etishda iqtisodiy usullarga o‘tish aylanma mablag‘lardan foydalanishdagi ma‘muriy-taqsimot mexanizmi o‘rniga tashkiliy-iqtisodiy mexanizmga o‘tishni taqozo qiladi. Iqtisodiyotdagi barcha tashkilot va korxonalar aylanma mablag‘lardan foydalanishda tashkiliy-iqtisodiy mexanizmdan samarali tarzda foydalanish uni takomillashtirib borishlari kun tartibidagi eng muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Shu bilan birgalikda aylanma mablag‘lardan foydalanish, ularni me‘yorlashtirish va tejash iqtisodiyotdagi eng muhim muammolardan hisoblanadi. Chunki, iqtisodning bosh muammosi ham resurslarning cheklanganligi bilan bog‘liqdir, ya‘ni cheklangan resurslardan samarali tarzda foydalanib, aholining ortib borayotgan ehtiyojlarini to‘laroq qondirishdadir.

Moddiy resurslar - iqtisodiyot taraqqiyoti va ishlab chiqarish jarayoni uchun zarur bo'lgan moddiy-ashyoviy ne'matlar yig'indisi, moddiy-ashyoviy shakldagi iqtisodiy resurslar. Moddiy resurslarga tabiiy boyliklar, materiallar, mashina-mexanizmlar, bino-inshootlar, asbob-uskuna va qurilmalar kiradi. Moddiy resurslar ishlab chiqarishning buyumlashgan yoki moddiy omilini tashkil qiladi.¹

Mamlakatimizda iqtisodiyotining bozor tamoyillariga o'tishi sharoitida xo'jalik yurituvchi subyektlarning samaradorligini oshirishning strategik maqsadini amalga oshirish uchun ularning aylanma mablag'larini samarali boshqarish muammosi ustuvor vazifa sifatida ilgari surilmoqda.

Xo'jalik yurituvchi subyektlarning aylanma mablag'lari nafaqat uning samaradorligiga, balki o'z majburiyatlarini o'z vaqtida to'lash qobiliyatiga ham bog'liq. Ko'pgina korxonalarining bankrotligi tashkilotning aylanma mablag'larini boshqarish jarayonida noto'g'ri qarorlar qabul qilish natijasidir. Aylanma mablag'larni va ularni moliyalashtirish manbalarini boshqarish reaktiv xarakterga ega, ya'ni muammolar paydo bo'lishi bilan hal qilinadi. Bu qabul qilingan boshqaruv qarorlari oqibatlarini yetarlicha baholamaslikka olib keladi, bu esa tashkilotning to'lov qobiliyati va aylanmasining pasayishiga olib keladi. Korxonalar tomonidan aylanma mablag'larga bo'lgan ehtiyojni rejalashtirishda qo'llaniladigan usullar ko'pincha hozirgi bozor sharoitlarining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olmaydi va ishlab chiqarishni inventarizatsiya bilan maksimal darajada ta'minlashga qaratilgan. Bu mablag'larni aylanma mablag'larga asossiz ravishda yo'naltirishga va shunga mos ravishda xo'jalik yurituvchi subyektlarning kapital rentabelligining pasayishiga olib keladi. O'zbekiston Respublikasida korxonalarining aylanma mablag'larining salmoqli qismi ularning debitorlik qarzlariga to'g'ri keladi. 2022- yilning 1- sentabr holatiga ko'ra, debitor qarzdorlikning umumiy hajmi 202 110,0 mlrd. so'mni tashkil qildi, shundan muddati o'tgani – 3 380,0 mlrd. so'm (jami qarzdorlikning 1,7 % i), bu esa korxonalarining moliyaviy holatiga salbiy ta'sir qiladi²

ADABIYOTLAR SHARHI.

Aylanma mablag'larning mohiyatini aniqlash uchun ko'plab yondashuvlar mavjud , ular quydagicha: (1-jadval)

1-jadval

Yondashuvlar	Tarafdorlari	Izohlar va tushunchlari
Tashkiliy	Balabanov I.T., Birman A.M., Gritsay A.P., Ivanov N.I., Chibisov N.D., Nevtyak N.P.,	Aylanma mablag'lar - aylanma ishlab chiqarish fondlarining elementlari (xom ashyo, materiallar, yoqilg'i, tugallanmagan ishlab chiqarish va boshqalar) va aylanma mablag'lari (tayyor mahsulotlar, pul mablag'lari va hisob kitoblardagi mablag'lar)
Ishlab	Lavrushin O.I., Lisitsian N.S., Bunich P.G.,	Aylanma mablag'lar aylanma ishlab chiqarish fondlari va aylanma fondini shakllantirish uchun sarflanadigan xarajatdir, ya'ni korxonalar

¹ https://uz.wikipedia.org/wiki/Moddiy_resurslar

² [stat.uz>uz/2022-yil 1-sentyabr xolatiga ko'ra Moliyaviy natijalar.pdf](https://stat.uz/uz/2022-yil-1-sentyabr-xolatiga-ko-ra-Moliyaviy-natijalar.pdf) 7-bet

chiqarish		resurslarining aylanish jarayoniga xizmat qiluvchi va faqat ishlab chiqarish funksiyasini bajaradigan kategoriya.
Pul mablag‘lari	Parfanyak P.A., Radionova A.R., Rotshteyn L.A.,	Aylanma mablag‘lar aylanma ishlab chiqarish fondlari va aylanma fondlarga yo‘naltirilgan pul mablag‘lari sifatida qaraladi
Buxgalteriya hisobi	Rayzberg B.A. Lozovskiy L.SH., Yefimova O.V.	Aylanma mablag‘lar korxonalar kapitalining harakatlanuvchi qismidir, bu asosiy kapitaldan farqli o‘laroq, tezror va osonlik bilan naqd pulga aylanadi.

Bizning fikrimizcha, aylanma mablag‘larning o‘ziga xos xususiyatlarini eng to‘liq aks ettiruvchi ta’rif bu Kazak.A.Yu va boshqalarning ta’rifidir. “Aylanma kapital – pul mahsulot ishlab chiqarish va sotish jarayonini ta’minlash va moliya bozorining qisqa muddatli vositalariga investitsiya qilish orqali daromadni oshirish uchun foydalaniladigan korxonalar mulkining bir qismini tashkil etuvchi aylanma mablag‘larning butun majmuasini ifodalash”³ Ushbu ta’rif. aylanma mablag‘lar fond bozori korxonalarining aylanma mablag‘larini boshqarish jarayoniga ta’sirini hisobga oladi. Bu ta’sir nafaqat aylanma mablag‘larni moliyalashtirishning yangi manbalarining paydo bo‘lishi bilan bog‘liq (masalan, obligatsiyalar, aktsiyalar chiqarishdan olingan daromadlar), balki aylanma mablag‘larning yangi elementlarining paydo bo‘lishi (masalan, qisqa muddatli moliyaviy qo‘yilmalar) hamdir.

TAHLIL VA NATIJALAR.

Pul mablag‘larini oqilona boshqarish masalasi doimo mulk egalari va menejerlar e’tiboridagi masala bo‘lib kelgan. Negaki jo‘natilgan mahsulot, bajarilgan ish va ko‘rsatilgan xizmatlar bo‘yicha hisob- kitoblarning o‘z vaqtida amalga oshirilmasligi oqibatida tadbirkorlik subyektlarining qarshi tomon oldidagi majburiyatlari ham ortib boradi. Natijada tadbirkorlik subyektlarining moliyaviy axvoli va natijaviyligida salbiy holatlar kuzatila boshlaydi. Shu sababli, naqdlikni taminlash, ularni to‘g‘ri boshqarish masalasiga doimo ham muhim ahamiyat qartilmog‘i lozim. Boshqa moliyaviy hisobotlar bilan birga foydalanish chog‘ida pul oqimlari to‘g‘risidagi hisobot, moliyaviy hisobotdan foydalanuvchilar uchun xo‘jalik yurituvchi subyektlarning pul mablag‘larini va ularning ekvivalentlarini jalb etish qobiliyatini baholashga baza bo‘lib xizmat qilishi bilan foydalidir. Pul oqimlari to‘g‘risidagi hisobot pul tushumlari va to‘lovlarini uchta asosiy toifaga ajratadi: operatsiya faoliyati, investitsiya faoliyati va moliyaviy faoliyat. Har uch toifaning pul mablag‘iga birgalikda ta’siri hisobot davrida pul mablag‘ining sof o‘zgarishini belgilab beradi. Pul oqimlari harakati to‘g‘risidagi axborot bo‘lajak pul oqimlari prognozi to‘g‘riligini tekshirish chog‘ida, foyda olish va pul oqimlarining sof harakati va narx o‘zgarishi ta’siri o‘rtasidagi aloqalarni tahlil qilish chog‘ida zarur bo‘ladi.⁴

Pul oqimini tahlil etishni o‘rganish maqsadi moliyaviy hisobot ma’lumotlari asosida pul oqimini

³ Kazak A Yu, Veretennikova O B, Maydanik V I Xo‘jalik yurituvchi sub'ektlarning moliyaviy siyosati, ishlab chiqish va amalga oshirish muammolari - Ekaterinburg-nashriyot uyi
AMB, 2003 yil, 134,6 dan.

⁴ Raximov M.Yu. Iqtisodiyot subyektlari moliyaviy holatining tahlili. O‘quv qo‘llanma. –T.: “Iqtisod-moliya”, 2015. 316-bet.

obyektlar, faoliyat turlari, shakli va davri bo'yicha o'rganish orqali tadbirkorlik subyektining pul mablag'larini ichki va tashqi omillarga bog'liq holdagi o'zgarishlarini retrospektiv va perspektiv tahlilini amalga oshirish orqali ularni masadli boshqarishni yo'lga qo'yishdan iborat.⁵

Tadbirkorlik subyektini pul mablag'lari va ularning ekvivalentlarini keltirib chiqarish, shuningdek, keltirib chiqarilgan pul mablag'lari va ularning ekvivalentlaridan maqsadli va samarali foydalanish juda qiyin jarayon. Ya'ni pulni topish qiyin, uni ishlatish undanda qiyin.

Faoliyatda, xo'jalik jarayonlarida tadbirkorlik subyektlarida doimo pul mablag'lari va ularning ekvivalentlariga zaruriyat seziladi. Negaki, barcha munosabatlar ushbu oqim xarakati bilan boshlanadi va tugaydi. Barcha moliyaviy munosabatlar ham ushbu birlik orqali tartiblanadi.

Har bitta tadbirkorlik subyekt yetarli miqdorda pul va pul ekvivalentlari bilan ta'minlangan holdagina uning ishlab chiqarish, tijorat va moliyaviy faoliyati uzluksizligi taminlanadi. Agar taminotda uzilish bo'ladigan yoki zaruriy likvid mablag'lar yetishmovchiliklar kuzatiladigan bo'lsa bunday subyektning nafaqat operatsion faoliyati, balki butun xo'jalik faoliyatida tanglik yuzaga keladi, moliyaviy ahvol qiyinlashadi va uni boshqarish yanada murakkablashadi. Pul mablag'laridan samarali foydalanishni tashkil etish ko'p jihatdan korxonalarda pul mablag'larining harakatini optimal boshqarishni tashkil etilganligi hamda ular ustidan nazoratni yo'lga qo'yilganlik darajasiga bog'liq. Biroq, ko'plab korxonalarda pul mablag'lari va pul ekvivalentlarini boshqarish hamda doimiy nazorat qilishdagi kamchiliklar tufayli moliyaviy natijaviylikdagi ijobiy holat, debitorlik majburiyatlarining oshirib yuborish, undirilmagan qarzdorlikning ko'payishi hisobiga moliyaviy holat yomonlashganligini ko'rish mumkin. To'g'ri bu holat keyingi faoliyatlar uchun manba sifatida qaralishi mumkin, lekin ularning doimiy aylanishdan chetlanishlari tufayli korxonada ish faolligi, likvidligi sustlashadi, moliyaviy ahvoli qiyinlashadi. Shu sababli, pul mablag'larini boshqarishda har bitta korxonaning pul mablag'lari va pul ekvivalentlarining faoliyat uzluksizligini taminlash, majburiyatlarining ortib ketishiga yo'l qo'ymaydigan taktik boshqaruvini yo'lga qo'yish choralari ko'rish lozim bo'ladi.

Debitorlik qarzlari tahlil etishda ularning shakllanishiga, qarzdorlikning o'zgarishiga, qarzdorlikning muddati o'tgan, uzaytirilgan qismiga muhim e'tiborni qaratish lozim. Debitorlik qarzlari katta summada shakllanishi korxonada mablag'larining oborotdan chiqib ketishiga, likvidlikning tushishiga, moliyaviy ahvolning qiyinlashiga sabab bo'ladi. Muddati o'tgan, uzaytirilgan debitorlik qarzdorligi, ayniqsa, salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Debitorlik majburiyatlari o'zaro hisob-kitoblarda mahsulot (tovarlar, ish va xizmat)larni sotilgan qatorga kiritish va ular bo'yicha to'lovlarning amalga oshirishning turli hisobot sanalariga tushishidan ro'y beradi. Ularning yuzaga kelish hech qanday salbiy oqibatlar olib kelmaydi, agarda kelishilgan muddatlarning yoki qonunchilikda belgilangan muddatlar oshib ketmasa. Korxonada debitorlik qarzlari bitta korxonada yuzaga kelishi faqat uning o'zigagina jarayonlarni murakkablashtirmaydi, balki qarshi tomonlar bilan bog'langan butun bir tizimdagi ham holatni ham izdan chiqishiga olib keladi. Debitorlik qarzlari haqiqiy miqdorini bilish uchun ularni inventarizatsiyalash zarur. Inventarizatsiya natijalari bo'yicha o'zaro hisob-kitoblarning saldosi tasdiqlaydigan solishtirish dalolatnomalari yoki xatlar bilan rasmiylashtiriladi. O'tkazilgan

⁵ Raximov M.Yu. Kalandarova N.N. Moliyaviy tahlil. Darslik. –T.: Iqtisod-Moliya, 2019. 550-b.

inventarizatsiyalar soni va natijalari, shuningdek ularni o‘tkazmaslik sabablari yillik moliyaviy hisobotga ilova qilinadigan tushuntirish xatida aks ettirilishi kerak.

“Moliyaviy hisobot shakllari va ularni to‘ldirish bo‘yicha qoidalarini tasdiqlash to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining “Moliyaviy hisobot shakllarini to‘ldirish bo‘yicha qoidalar”ni ⁶tasdiqlash to‘g‘risidagi buyrug‘iga ko‘ra buxgalteriya balansida debitorlik qarzlarning aks ettirilishini quyidagi 2-jadvaldagi kabi tarkiblanadi.

2-jadval

“Ark Baraka Stroy” MCHJ buxgalteriya /balansida debitorlik qarzlarning shakllanish qatorlari⁷

Debitorlik qarzlari tarkibi	Balans satri	Davr boshi, so‘m	Davr oxiri, so‘m	Farqi (+,-), so‘m
Debitorlar, jami (satr.220+240+250+260+ 270+280+290+300+310)	210	161687100	186072713	24385613
Xaridor va buyurtmachilarning qarzi (4000 dan 4900 ning ayirmasi)	220	93172000	98701000	5529000
Ajratilgan bo‘linmalarining qarzi (4110)	230	0	0	0
Sho‘ba va qaram xo‘jalik jamiyatlarining qarzi (4120)	240	0	0	0
Xodimlarga berilgan bo‘naklar (4200)	250	3800000	3600000	-200000
Mol yetkazib beruvchilar va pudratchilarga berilgan bo‘naklar (4300)	260	45643000	66815000	21172000
Byudjetga soliq va yig‘imlar bo‘yicha bo‘nak to‘lovlari (4400)	270	11126000	10441000	-685000
Maqsadli davlat jamg‘armalari va sug‘urtalar bo‘yicha bo‘nak to‘lovlari (4500)	280	0	0	0
Ta‘sischilarning ustav kapitaliga ulushlar bo‘yicha qarzi (4600)	290	0	0	0
Xodimlarning boshqa operatsiyalar bo‘yicha qarzi (4700)	300	768100	665713	-102387
Boshqa debitorlik qarzlari (4800)	310	12177000	10849000	-1328000

Jadval ma‘lumotlaridan ko‘rinadiki korxonada debitorlik qarzlari davr boshiga nisbatan quyidagi o‘zgarishlarga ega bo‘lgan: jami debitorlik qarzlari davr boshiga nisbatan 24 385 613 so‘mga ortgan. Shundan, xaridor va buyurtmachilarning qarzi 5 529 000 so‘mga, mol yetkazib beruvchilar va pudratchilarga berilgan bo‘naklar 21 172 000 so‘mga ortganligini ko‘rish mumkin.

⁶ O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2003 yil 24 yanvarda 1209-son bilan ro‘yxatga olingan O‘zbekiston Respublikasi moliya vazirining 2002 yil 27 dekabrda 140-son buyrug‘i “Moliyaviy hisobot shakllarini to‘ldirish bo‘yicha qoidalar”

⁷ “Ark Baraka Stroy” MCHJning 2022 yil yakunlari bo‘yicha yillik moliyaviy hisoboti asosida muallif tomondan tuzilgan

Xodimlarga berilgan bo‘naklar (4200) 200 000 so‘mga, byudjetga soliq va yig‘imlar bo‘yicha bo‘nak to‘lovlari (4400) 685000 so‘mga, xodimlarning boshqa operatsiyalar bo‘yicha qarzi (4700) 102 387 so‘mga, boshqa debitorlik qarzlari (4800) 1 328 000 so‘mga kamaygan.

Umuman olganda yuqoridagi holatni ijobiy baholish mumkin.

XULOSA VA TAKLIFLAR.

Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida aylanma mablag‘lardan yuqori darajada samarali foydalanish iqtisodiyotimizning rivojini belgilaydigan muhim omillardan biridir. Shu sababli korxonalarda aylanma mablag‘lar hisobini yuritish va ulardan samarali foydalanish yo‘nalishlarini belgilash hozirgi vaqtda dolzarb masalalardan hisoblanadi.

Korxonalarda aylanma mablag‘lar hisobi va ulardan samarali foydalanish tahlili muammolari hamda ularni hal etish yo‘nalishlari bo‘yicha olib borilgan ilmiy izlanishlar natijasi quyidagi xulosalarga kelish imkonini berdi:

1. Aylanma mablag‘lar – bu ishlab chiqarish faoliyati uchun zarur bo‘lgan barcha moddiy shakllardagi vositalar yig‘indisidir;

2. Korxonalarda mahsulot ishlab chiqarish rejasining bajarilishi, tannarxning pasayishi, foyda va rentabellikning oshishi, korxonani moddiy resurslar bilan belgilangan assortimenti va sifati bo‘yicha ta‘minlanishiga bog‘liq bo‘ladi;

3. Korxonada ishlab chiqarish dasturining bajarilishi va shu asosda ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga ta‘sir etuvchi asosiy omillardan biri korxonani moddiy resurslar bilan doimiy ta‘minlashdan tashqari, ulardan to‘liq, samarali, ratsional hamda tejamkorlik asosida foydalanish hisoblanadi.

4. Ishlab chiqarish jarayonining bir maromda borishida moddiy resurslar ta‘minoti muddatiga amal qilinishi katta ahamiyatga ega, sababi ta‘minot maromiyligida uzilishlar korxonada ish vaqtining yo‘qotilishiga sabab bo‘ladi, bu esa asosiy vositalar qaytimining kamayishiga va aylanma mablag‘lar aylanishining uzayishiga sabab bo‘ladi.

Aylanma mablag‘lardan samarali foydalanish uchun quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

1. Joriy mablag‘larni joylashtirishning, ya‘ni ularni kiringa olinishi, saqlanishi, hisobdan chiqarilishi va hujjatli aylanishini tezlashtirishning javobgarlik mexanizmini shakllantirish lozim.

2. Korxonada resurslarni tejash yonilg‘i, energiya, xomashyo va materiallarga bo‘lgan o‘sib boruvchi talabni qondirishning asosiy manbaiga aylanishi lozim. Materiallardan tejamkorlik asosida foydalanish zarur, chunki bu ishlab chiqarishda mehnat unumdorligini oshirishning va ishlab chiqarilayotgan mahsulot tannarxini kamaytirishning garovi hisoblanadi.

3. Korxonada ishlab chiqarilayotgan mahsulot birligiga sarflanuvchi xomashyo, materiallar, yoqilg‘i va energiya miqdori mahsulot sifatiga ta‘sir ko‘rsatmagan holda qanchalik kam bo‘lsa, mahsulot shunchalik arzonlashadi hamda aylanma mablag‘lar kamroq sarflanib, ulardan foydalanish samaradorligi yuqori bo‘ladi.

4. Joriy mablag‘larni samaradorligini aniqlashning ko‘rsatkichlar tizimini yangilangan uslubiy asosini tuzib chiqish lozim. Buni nimalarda ko‘rish mumkin. Aylanma mablag‘larni hisobga olishning hozirgi holatida, ya‘ni buxgalteriya balansida ularning likvidlik darajasiga ahamiyat berilmagan.

Yuqorida keltirilgan xulosalar va takliflar korxonalarda aylanma mablag‘lar va ular samaradorligi tahlili ishlarini yengillashtirishga ko‘maklashadi deb o‘ylaymiz.

REFERENCES

1. https://uz.wikipedia.org/wiki/Moddiy_resurslar
2. stat.uz/uz/2022-yil-1-sentyabr-xolatiga-ko-ra-Moliyaviy-natijalar.pdf 7-bet
3. Kazak A Yu, Veretennikova O B, Maydanik V I Xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning moliyaviy siyosati, ishlab chiqish va amalga oshirish muammolari - Ekaterinburg-nashriyot uyi AMB, 2003 yil, 134,6 dan.
4. Raximov M.Yu. Iqtisodiyot subyektlari moliyaviy holatining tahlili. O'quv qo'llanma. –T.: “Iqtisod-moliya”, 2015. 316-bet.
5. Raximov M.Yu. Kalandarova N.N. Moliyaviy tahlil. Darslik. –T.: Iqtisod-Moliya , 2019. 550-b.
6. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2003 yil 24 yanvarda 1209-son bilan ro'yxatga olingan O'zbekiston Respublikasi moliya vazirining 2002 yil 27 dekabrda 140-son buyrug'i “Moliyaviy hisobot shakllarini to'ldirish bo'yicha qoidalar”
7. “Ark Baraka Stroy” MCHJning 2022 yil yakunlari bo'yicha yillik moliyaviy hisoboti asosida muallif tomondan tuzilgan.
8. Balabanov, I.T. Financial management: textbook / I.T. Balabanov. - M.: Finance and Statistics, 2019. – 670 p.